

ROMANOVIT

1613—1918

SIMON SEBAG
MONTEFIORE

WSOY

SIMON SEBAG MONTEFIORE

ROMANOVIT

1613–1918

SUOMENTANUT SEPPO RAUDASKOSKI

WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ

HELSINKI

ENGLANNINKIELINEN ALKUTEOS

The Romanovs 1613–1918

COPYRIGHT © SIMON SEBAG MONTEFIORE 2016

ISBN 978-951-0-42550-3

PAINETTU EU:SSA

Kultaiselle tyttärelleni
Lily Bathsheballe

IN MEMORIAM

Stephen Sebag-Montefiore
1926–2014

Isabel de Madariaga
1919–2014

SISÄLLYS

<i>Kuvalähteet</i>	11
<i>Kartta: Venäjän laajentuminen 1613–1917</i>	15
<i>Sukupuut: Romanovien hallitsijat</i>	17
<i>Johdanto</i>	19
<i>Kiitokset ja lähteet</i>	31
<i>Huomautus</i>	36

Prologi: Kaksi poikaa sekasorron aikana	39
---	----

ENSIMMÄINEN NÄYTÖS: NOUSU

<i>Sukupuut: Rurikien dynastia ja Romanovit n. 1500–1700</i>	47
Ensimmäinen kohtaus: Morsionäyttelyt	49
Toinen kohtaus: Nuori munkki	85
Kolmas kohtaus: Streltsit	109
Neljäs kohtaus: Kaikkein humalaisin synodi	127

TOINEN NÄYTÖS: LAKIPISTE

<i>Sukupuut: Romanovit n. 1700–1800</i>	157
Ensimmäinen kohtaus: Keisari	159
Toinen kohtaus: Keisarinnat	193
Kolmas kohtaus: Venäjän Venus	233
Neljäs kohtaus: Kulta-aika	273
Viides kohtaus: Salaliitto	327
Kuudes kohtaus: Kaksintaistelu	363

KOLMAS NÄYTÖS: RAPPIO

<i>Sukupuu: Romanovit n. 1800–1918</i>	431
Ensimmäinen kohtaus: Jupiter	433
Toinen kohtaus: Vapauttaja	487
Kolmas kohtaus: Kolossi.	571
Neljäs kohtaus: Venäjänmaan isäntä	607
Viides kohtaus: Katastrofi.	695
Kuudes kohtaus: Keisari Mikael II.	743
Seitsemäs kohtaus: Loppuelämä.	771
 Epilogi: Punaisia ja valkoisia tsaareja.	 805
 <i>Lähteet ja kirjallisuus</i>	 810
<i>Viitteet</i>	826
<i>Hakemisto</i>	890

KUVALÄHTEET

Ensimmäinen liite

- Mikael I käsikirjoituksessa »Suuren monarkin kirja» eli »Venäjän hallitsijoiden polveutuminen», 1672 (*akg-images*)
- Aleksei käsikirjoituksessa »Suuren monarkin kirja» eli »Venäjän hallitsijoiden polveutuminen», 1672 (*akg-images*)
- Sofia Aleksejevna (*akg-images*)
- Teremnoi-palatsi, 1813 (*akg-images*)
- Potešnyi-palatsi (*Alamy*)
- Pietari Suuri. Maalaus Sir Godfrey Kneller, 1698 (*Bridgeman*)
- Pietari Suuri. Maalaus Ivan Nikitiš Nikitin (*Bridgeman*)
- Katariina I. Maalaus Jean-Marc Nattier, 1717 (*Bridgeman*)
- Aleksei Petrovitš. Maalaus Johann Gottfried Tannauer, 1710 (*akg-images*)
- Aleksandr Danilovitš Menšikov, n. 1725–1727 (*akg-images*)
- Pietari II. Maalaus Andrei Grigorjevitš, n. 1727 (*Bridgeman*)
- Anna Ivanovna, n. 1730 (*akg-images*)
- Ernst Johann von Biron, n. 1730 (*akg-images*)
- Anna Leopoldovna. Maalaus Louis Caravaque, n. 1733 (*Bridgeman*)
- Iivana VI ja Julie von Mengden (*Fine Art Images*)
- Elisabet. Maalaus Charles van Loo, 1760 (*Alamy*)
- Pietari III ja Katariina Suuri. Maalaus Georg Christoph Grooth, n. 1745 (*Bridgeman*)
- Katariina Suuri, Alexander Roslinin mukaan, n. 1780 (*Eremitaaši*)
- Grigori Orlov, n. 1770 (*Alamy*)
- Grigori Potjomkin. Maalaus Johann Baptist von Lampi (*Suvorovin museo, Pietari*)
- Katariina Suuri. Maalaus Mihail Šibanov (*Alamy*)
- Platon Zubov. Maalaus Johann Baptist von Lampi (*Tretjakovin galleria*)
- Paavali I. Maalaus Vladimir Lukitš Borovikovski, 1800 (*Venäläisen taiteen museo*)
- Maria Fjodorovna. Maalaus Jean Louis Voilee, n. 1790 (*Venäläisen taiteen museo*)
- Ivan Kutaisov, n. 1790 (*Eremitaaši*)
- Anna Lopuhina. Maalaus Jean Louis Voilee (*Eremitaaši*)
- Aleksanteri I. Maalaus George Dawe, 1825 (*Bridgeman*)
- Aleksanteri I kohtaa Napoleonin Tilsitissä, 1807 (*Getty*)
- Moskovan palo vuonna 1812. Maalaus A. F. Smirnow, 1813 (*akg-images*)
- Aleksei Araktšejev. Maalaus George Dawe, n. 1825 (*Eremitaaši*)
- Mihail Kutuzov, n. 1813 (*Alamy*)

- Elisabet Aleksejevna. Maalaus Elisabeth Louise Vigée-LeBrun, n. 1795 (*Getty*)
 Maria Naryškina. Maalaus Jozef Grassi, 1807 (*Alamy*)
 Katja Bagration. Maalaus Jean-Baptiste Isabey, n. 1820 (*RMN-Grand Palais, musée du Louvre*)
 Liittokunta julistetaan voittajaksi Leipzigin taistelun jälkeen, 19. lokakuuta 1813.
 Maalaus Johann Peter Krafft, 1839 (*Bridgeman*)
 Nikolai I. Maalaus Franz Krüger, 1847 (*Topfoto*)
 Aleksandra Fjodorovna, Aleksanteri ja Maria. Maalaus George Dawe, n. 1820–1822 (*Bridgeman*)
 Pietarhovin Mökki-paviljonki (*Corbis*)
 Kremlin suuri palatsi (*Alamy*)
 Varenka Nelidova, n. 1830 (*Getty*)
 Aleksandr Puškin. Maalaus Avdotja Petrovna Jelagina, n. 1827 (*Getty*)
 Aleksanteri II, n. 1888 (*Eremitaasi*)
 Šamilin antautuminen. Maalaus Theodore Horschelt (*Dagestanin taidemuseo*)
 Nikolai Aleksandrovitš ja Tanskan prinsessa Dagmar, 1864 (*Venäjäin federaation valtionarkisto, jatkossa GARF*)
 Aleksandr Aleksandrovitš ja Tanskan prinsessa Dagmar, 1871 (*Royal Collection Trust / HM Queen Elizabeth II 2016, jatkossa Royal Collection*)
 Aleksanteri II, Marie ja heidän lapsensa, n. 1868 (*Bridgeman*)
 Belvedere, Papinkontu (*kirjailijan kokoelma*)
 Aleksanteri II:n piirustus Jekaterina Dolgorukajasta (*yksityiskokoelma*)
 Fanny Lear, n. 1875 (*Dominic Winter Auctioneers*)
 Konstantin Nikolajevitš ja perhe, n. 1860 (*GARF*)
 Aleksei Aleksandrovitš ja kenraali George Custer, n. 1872 (*Getty*)

Toinen liite

- Berliinin kongressi. Maalaus Anton von Werner, 1878 (*akg-images*)
 Aleksanteri III:n kruunajaiset. Maalaus Georges Becker, 1888 (*Eremitaasi*)
 Aleksanteri III ja hänen perheensä Hatsinan palatsissa, n. 1886 (*Royal Collection*)
 Mathilde Krzesińska, n. 1900 (*Alamy*)
 Vieraita Hessenin prinssi Ernst Ludwigin ja Edinburghin herttuatar Melitan häissä, 1894 (*Topfoto*)
 Nikolai ja Aleksandra, 1903 (*Topfoto*)
 Sergei Aleksandrovitš ja Ella, 1903 (*Alamy*)
 Aleksei Aleksandrovitš, 1903 (*Topfoto*)
 Zina de Beauharnais, n. 1903 (*GARF*)
 Talvipalatsi (*Alexander Hafemann*)
 Cameronin galleria, Katariinan palatsi. Maalaus Fjodor Aleksejev, 1823 (*akg-images*)
 Aleksanterin palatsi (Walter Bibikow)
 Pieni palatsi, Livadia, n. 1900 (*Getty*)
 Valkoinen palatsi, Livadia (*Alamy*)
 Ala-datša, Pietarhovi (*GARF*)

- Portsmouthin rauhansopimuksen neuvottelijat, 1905 (*Topfoto*)
- Verisunnuntai, 9. tammikuuta 1905 (*Bridgeman*)
- Duuman avajaiset, 27. huhtikuuta 1906 (*Getty*)
- Grigori Rasputin keisariperheen ja Maria Višnjakovan seurassa, 1908 (*GARF*)
- Rasputin naispuolisten ihailijoiden seurassa, 1914 (*Getty*)
- Nikolai II, Aleksandra ja perhe, n. 1908 (*Beinecke Rare Book and Manuscript Library, Yale University, jatkossa Yale*)
- Aleksandra ja Aleksei pyörätuoleissa, n. 1908 (*Yale*)
- Nikolai II Aleksanterin palatsissa, n. 1908 (*Yale*)
- Keisariperhe huviretkellä Anna Vyubovan kanssa, n. 1908 (*Yale*)
- Nikolai II patikoi hovimiestensä kanssa, Krim, 1908 (*Yale*)
- Nikolai II patikoi tyttäriensä kanssa, 1914 (*Yale*)
- Aleksandra ja Aleksei Aleksanterin palatsissa, n. 1908 (*Yale*)
- Aleksandra tyttärensä ja Anna Vyubovan kanssa, n. 1908 (*Yale*)
- Keisariperhe Krimillä, n. 1908 (*Yale*)
- Nikolai II:n autoja Livadiassa, 1913 (*Yale*)
- Keisariperhe ja keisari Vilhelm II *Štandartilla*, 1909 (*GARF*)
- Olga, Tatjana ja upseereita *Štandartilla*, 1911 (*GARF*)
- Suuriruhtinattaret tanssivat *Štandartilla* upseerien kanssa, 1911 (*Yale*)
- Nikolai II ui Suomenlahdessa, 1912 (*GARF*)
- Nikolai II antaa Anastasian maistaa savukettaan, n. 1912 (*GARF*)
- Anastasia Tsarskoje Selossa, n. 1913–1914 (*GARF*)
- Aleksandra, n. 1913 (*Yale*)
- Nikolai II ja Pjotr Stolypin Kiovassa, 1911 (*GARF*)
- Perheen huviretki, n. 1911 (*Yale*)
- Aleksei ja Nikolai II sotilaspuvuissa, n. 1912 (*Yale*)
- Nikolai II metsällä Spalassa, 1912 (*Yale*)
- Aleksei ja Aleksandra, 1912 (*Yale*)
- Nikolai II, Aleksandra ja Aleksei Moskovassa, 1913 (*Topfoto*)
- Nikolai II, Tatjana, Anastasia ja Maria Pietarhovissa, 1914 (*GARF*)
- Nikolai II ja Aleksei Mogiljovissa, 1916 (*Presidentti Boris Jeltsinin kirjasto*)
- Nikolai II, Woldemar Freedericksz ja Nikolai Nikolajevitš, 1916 (*GARF*)
- Suuriruhtinattaret ja sotilaita Tsarskoje Selon sotasairaalaissa, n. 1914 (*Yale*)
- Aleksandra ja Nikolai II tsaarin kirjoituspöydän ääressä, n. 1915 (*Yale*)
- Feliks Jusupov ja Irina Aleksandrovna, 1915 (*Mary Evans*)
- Rasputinin ruumis, 1916 (*Getty*)
- Aleksandra ja suuriruhtinas Dmitri Mogiljovin lähellä, n. 1915–1916 (*GARF*)
- Keisariperhe kuvernöörin talon katolla Tobolskissa, 1917 (*Getty*)
- Nikolai II Tsarskoje Selon metsässä, 1917 (*Library of Congress*)
- Nikolai II ja Aleksandra Tobolskissa, 1917 (*Bridgeman*)

POHJOINEN JÄÄ

Barentsinmeri

Pohjanmeri

RUOTSI

SUOMI

• Arkangeli

• Pietari

• Moskova

• Novgorod

• Kostroma

• Nizni Novgorod

• Borodino

• Jekaterinburg

• Tobolsk

• Pihkova

• Smolensk

• Minsk

• Varsova

• Kiiova

• Pultava

• Odessa

• Sevastopoli

• Mustameri

• Konstantinopoli

• Jerevan

• Beirut

• Jerusalem

• Rostov

• Astrahan

• Kaspianmeri

• Hiva

• Buhara

• Samarkand

• Herat

• Kabul

• Araljärvi

Siperian rata

PREUSS

PUOLA

• Pariisi

• Wien

ITÄVALTA-UNKARIN KEISARIKUNTA

ROMANIA

VALAKIA

MOLDOVA

BOSNIA

SERBIA

BULGARIA

MONTE NEGRO

KRIM

GEORGIA

ARMENIA

UKRAINA

OSMANIVALTAKUNTA

PERSIA

AFGANISTAN

TIBET

INTIA

Arabianmeri

Bengalinlahti

MONGOLIA

KIINA

TIBET

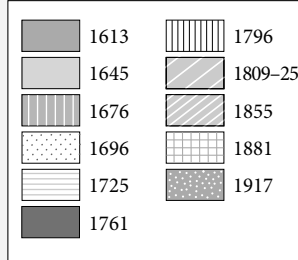
INTIA

Arabianmeri

Bengalinlahti

Välimeri

Venäjän laajentuminen 1613–1917

Ä M E R I

Itä-Siperian
meri

Beringin-
meri

Ohotan-
meri

ALASKA
(myyty Yhdysvalloille
vuonna 1867)

T Y Y N I
V A L T A M E R I

MANTŠURIA

Harbin •

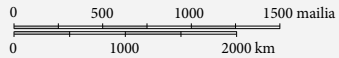
Vladivostok •

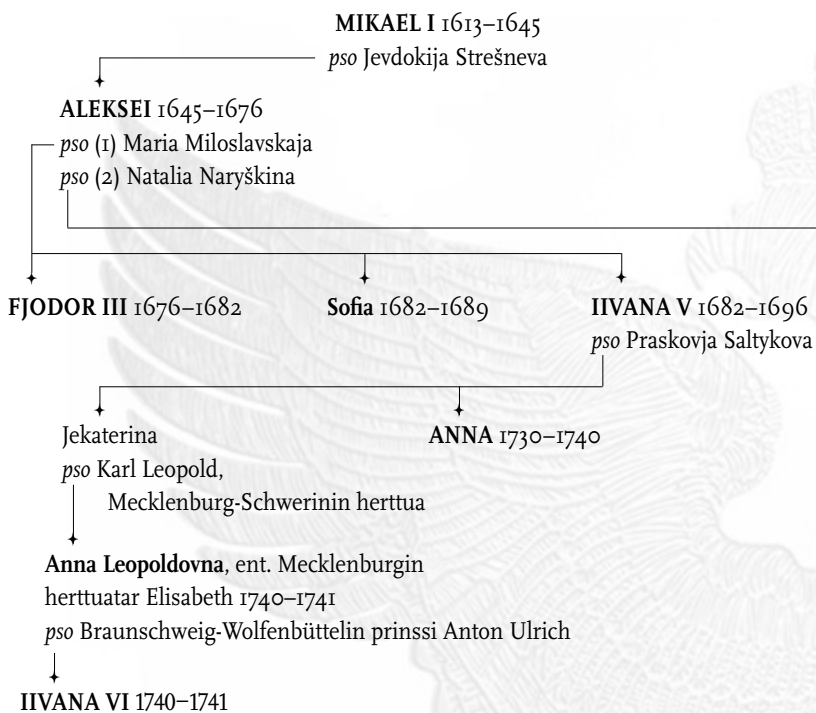
Peking •

Port Arthur •

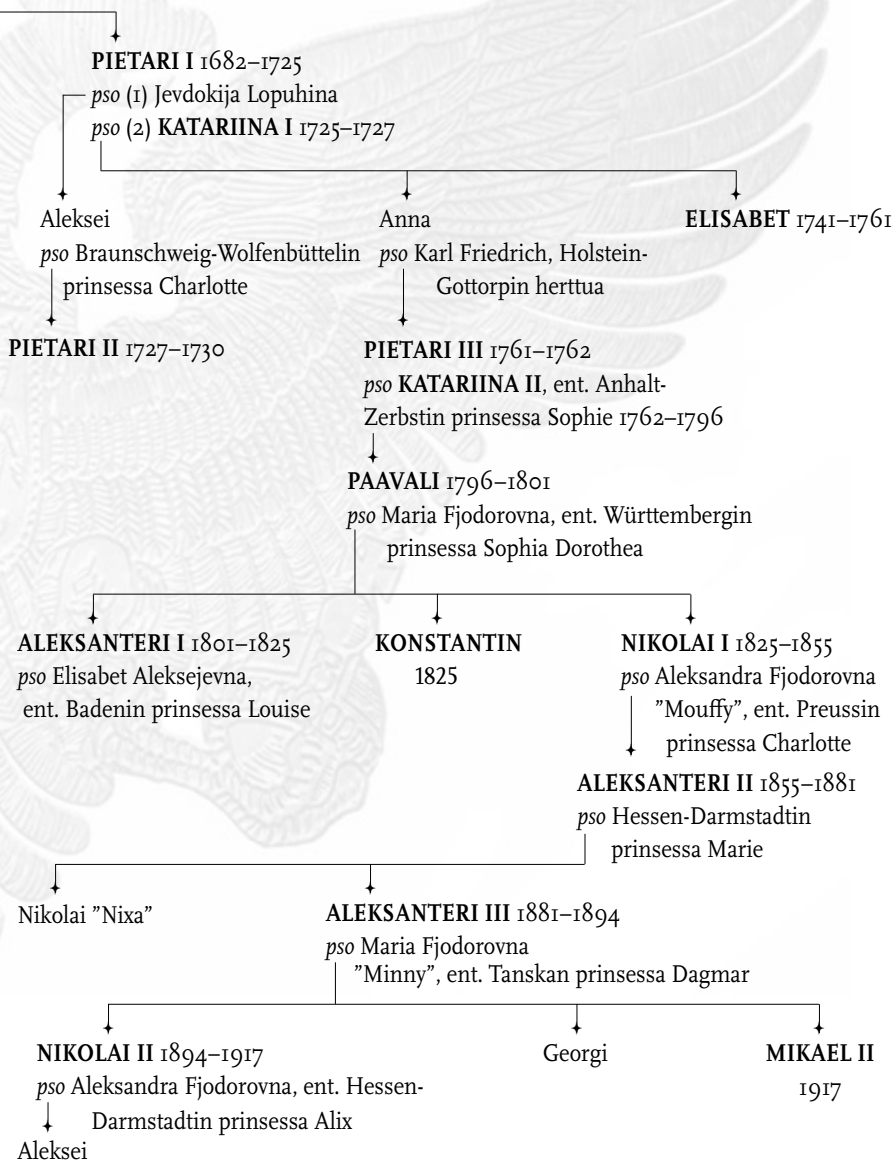
KOREA

JAPANI

ROMANOVIN HALLITSIJAT

JOHDANTO

Raskas on Monomakhoksen lakki
Aleksandr Puškin, *Boris Godunov*

...ylin valta on se, että ihminen hallitsee oman itsensä
Seneca, Kirje 113

Venäjällä mikään ei ole vaarallisempaa kuin vaikutelma heikkoudesta
Pjotr Stolypin

Tsaarin tehtävä oli vaikea. Venäjä ei ole helppo maa hallita. Romanovien sukudynastia kesti kaikkiaan 304 vuoden ja kahdenkymmenen hallitsijan ajan, vuodesta 1613 aina vuoteen 1917, jolloin vallankumous murskasi tsaarinvallan. Romanovien arvonnousu alkoi Iivana Julman hallituskaudella ja päättyi Rasputinin aikana. Viimeisen tsaarin tragediaa romantisoivat historiankirjoittajat ovat sanoneet mielellään, että Romanovien suku oli kirottu, mutta todellisuudessa sen jäsenet olivat ilmiömäisen menestyksekkäitä imperiuminrakentajia – menestyksekkäimpiä sitten mongolien. On arvioitu, että sen jälkeen kun Romanovit nousivat valtaan vuonna 1613, Venäjän keisarikunta laajeni keskimäärin 142 neliökilometriä päivässä eli lähes 52 000 neliökilometriä vuodessa. Suku hallitsi 1800-luvun lopulle tultaessa jo kuudetta osaa maapallon maapinta-alasta, ja valtakunta laajeni tuolloin edelleen. Imperiumin rakentaminen oli Romanoveilla veressä.

Tämä kirja on osittain tutkimus ihmisluonteesta ja siitä, miten ehdoton valta vääristää persoonallisuutta. Osittain se on myös sukutarina rakkauksista, avioliitoista, aviorikoksista ja lapsista, mutta se ei ole kuten muut sukukronikat, sillä hallitsijasuvut ovat oma lajinsa. Valta näet sekä sulostuttaa että myrkyttää perinteisiä perhesuhteita, ja vallan houkutus ja turmeleva vaikutus vievät usein voiton sukulaisten keskinäisestä lojaaliu-

desta ja rakkaudesta. Tämä on kertomus monarkeista, heidän perheistään ja heidän palvelijoistaan, ja ollaanpa Venäjstä mitä mieltä hyvänsä, sen kulttuuri, sielu ja ydinolemus ovat aina olleet ainutlaatuiset, ja Romanovit tekivät kaikkensa noustakseen tämän ainutlaatuisuuden henkilöitymiksi. Nykyisin heidän nimensä yhdistetään paitsi keisarilliseen loistoon myös hirmuvaltiuteen, ja heitä on alettu pitää malliesimerkkinä siitä, kuinka rajaton valta tekee hallitsijasta typerän ja ylimielisen. Romanovien lisäksi vain Caesarit ovat herättäneet yhtä vahvoja mielikuvia populaarikulttuurissa ja tavallisen kansan mielissä, ja molemmat suvut antavatkin yleispäteviä oppitunteja siitä, miten henkilökeskeinen valtiojärjestelmä on toiminut kautta historian. Ei ole sattumaa, että sana »tsaari» on johdettu Caesarista ja että venäjän keisaria tarkoittava sana *imperator* on lainattu sellaisenaan latinasta.

Romanovit elivät maailmassa, jota luonnehti perheenjäsenten keskinäinen kilpailu, vahva laajentumishalu, seksihurjastelu ja turmeltunut sadismi. Tässä maailmassa tuiki tuntemattomat ihmiset väittivät olevansa uudelleen syntyneitä monarkkeja, morsiamia myrkytettiin, isät kiduttivat poikiaan hengiltä, pojat surmasivat isiään, vaimot murhasivat aviomiehiiän, pyhä mies näytti nousevan myrkytyksen ja ampumisen jälkeen kuolleista, partureita ja talonpoikia nousi valtaan, hallitsijat keräilivät jättiläisiä ja luonnonoikkuja, kääpiöitä heiteltiin, mestattujen päitä suudeltiin, kieliä revittiin irti, lihaa ruoskittiin luiden päältä, peräaukkoja seivästettiin, lapsia teurastettiin. Romanovien valtakunnassa oli nymfomaanisia keisarinnoja, lesbokolmiödraamoja ja keisari, joka kirjoitti eroottisempia kirjeitä kuin kukaan muu valtiojohtaja ennen tai jälkeen. Sama valtakunta oli kuitenkin myös piinkovien konkistadorien ja nerokkaiden valtiomiesten rakentama imperiumi, joka valloitti Siperian ja Ukrainan ja miehitti sekä Berliinin että Pariisin. Se oli myös huimiin kulttuurisaavutuksiin yltänyt ja suurta kauneutta luonut sivilisaatio, joka tuotti Puškinin, Tolstoin, Tšaikovskin ja Dostojevskin.

Asiayhteydestään irrotettuina Romanovien hurjastelut ja irstailut tuntuvat niin tolkuttomilta, että akateemiset historiankirjoittajat ovat päätyneet lieventelemään totuutta häveliäästi. Romanoveista kerrotut tarinat ovat olleet Hollywood-elokuvien ja televisiosarjojen perusaineiksia, ja nämä myytit ovat nousseet yhtä suosituiksi ja vaikuttaneet historiaan yhtä paljon kuin todellisetkin tapahtumat. Niinpä Romanovien tarinan kertojan on vältettävä melodramaattisuutta, mytologisointia ja maailmanselitysyriäisiä – historian kirjoittamista lopusta alkuun päin – ja pidettävä tarkka huoli metodologiastaan. Tärkeintä on olla epäluuloinen,

sillä akateeminen tutkimus vaatii jatkuvaa varmistusta ja analyysia. Narrativistisessa historiankirjoituksessa on kuitenkin se hyvä puoli, että kun hallituskautia esitellään yksi kerrallaan, saadaan kuva Venäjän, sen autokratian ja sen sielun kehityksestä. Nämä elämää suuremmat, yksinvallan kierouttamat hahmot ovat meille jonkinlainen tivolipeili, josta voimme nähdä koko ihmisluonnon moninaisuuden.

Venäjän hallitseminen on aina ollut pelottava haaste, mutta yksinvaltiaina siellä ovat menestyneet vain todelliset nerot, joita on useimmissa suvuissa hyvin vähän. Tehtävässään epäonnistuneiden palkka oli kuolema. »Venäjän hallitusmuoto on yksinvalta, joskin sitä rajoitetaan kuristamalla», lohkaisi ranskalainen kirjailija ja esseisti Madame de Staël. Työ oli vaarallista. Kahdestatoista viimeisestä tsaarista kuusi murhattiin – kaksi kuristamalla, yksi tikarilla, yksi pommilla ja kaksi ampumalla. Vuoden 1918 lopullisessa katastrofissa surmattiin kahdeksantoista Romanovia; harva suku on joutunut juomaan yhtä ylitsevuotavaa ja myrkyllistä maljaa. Keskityn tarkastelemaan tässä kirjassa etenkin vallanvaihdoksia, koska ne kertoivat aina parhaiten hallinnon vakaudesta. On ironista, että vaikka Romanovit onnistuivat jo kaksisataa vuotta sitten laatimaan vallanperimystä koskevan lain, Venäjän presidentit valitsevat käytännössä edelleen omat seuraajansa kuten Pietari Suuri aikoinaan. Onpa kyseessä ollut sujuva vallansiirto tai sekasortoinen siirtymävaihe, vallan peruspilarit ovat paljastuneet parhaiten juuri näinä hetkinä, kun jännitys on kiristynyt äärimmilleen ja hengissäpysyttely on vaatinut suurinta mahdollista neuvokkuutta ja juonikkuutta.

Tsaarinvallalle oli tärkeää esitellä mahtiaan ja uljauttaan, mutta Romanovien oli otettava silti huomioon se, mitä heidän kilpakumppaninsa ja liittolaisensa Otto von Bismarck kutsui »mahdollisen, saavutettavan, toiseksi parhaan taidoksi». Romanovit pysyivät vallassa, koska he pitivät yllä erilaisten klaanien, intressien ja persoonien välistä voimatasapainoa. Keisarien oli säilytettävä armeijan, aateliston ja virkamiehistön luottamus. Jos he menettivät kaikkien kolmen tuen, heidät todennäköisesti syöstiin vallasta, mikä tarkoitti autokratiassa yleensä kuolemaa. Hallitsijat pelasivat kuolettavaa poliittista peliä, ja heillä oli oltava alkukantaista, lähestulkoon eläimellistä auktoriteettia. Jos tsaari oli tehokas, hän sai olla kovaotteinen, kunhan hän oli sitä johdonmukaisesti; hallitsijoita ei useinkaan murhattu heidän raakuutensa vaan epäjohdonmukaisuutensa vuoksi. Lisäksi tsaarien oli herätettävä luottamusta ja kunnioitusta hovimiestensä keskuudessa, ja talonpoikien – joista yhdeksän kymmenestä kutsui hallitsijoitaan »isäsiksi» – oli palvottava heitä. Tsaarien haluttiin

kohtelevan ankarasti virkamiehiään mutta hyväntahtoisesti »lapsiaan», ja talonpoikien mielestä tsaari oli hyvä, virkamiehet pahoja.

Valta on aina henkilökohtaista, ja tutkimukset länsimaiden nykyjohtajista kertovat poikkeuksetta, että vaikka järjestelmä olisi läpinäkyvä ja valtakaudet lyhyitä, päättäjän persoonallisuus muovaa aina myös valtionhallintoa. Demokraattisesti valitut johtajat hallitsevat usein luottohenkilöidensä eivätkä virallisten ministereiden välityksellä. Vallan luonne on kaikissa hoveissa yhtä häilyvä kuin ihmisluonnekin. Valta kiertää jatkuvasti lähteestään pois päin ja takaisin, mutta sen uomat muuttuvat jatkuvasti ja sen virtauksia voidaan ohjailla – jopa kääntää päinvastaisiksi. Autokratiassa valta muovautuu jatkuvasti sen mukaan, miten yhden ihmisen ja hänen laajan, kuhisevan valtakuntansa mielentilat, ihmissuhteet ja olosuhteet vaihtelevat. Kaikki hovit toimivat samoin periaattein. Venäjän ja Kiinan uusilla 2000-luvun autokratioilla on paljon yhteistä tsaarinvallan kanssa: niitä hallitsevat pienet ja osin tuntemattomat klikit, jotka keräävät valtavia rikkauksia, ja klikkien hierarkkiset klientti–suojelija-suhteet ovat hallitsijan armoilla. Tässä kirjassa tarkoitukseni on seurata vallan salaperäistä alkemistista muotoutumisprosessia ja vastata politiikan peruskysymykseen, jonka Lenin, valtapelien mestari, esitti näin: *Kto kogo?* Kuka ohjailee ketä?

Autokratioissa luonteenpiirteet korostuvat, kaikki henkilökohtainen on poliittista ja läheinen suhde hallitsijaan muuttuu aina vallaksi; suhteet ovat kuin kultalankoja, jotka ulottuvat kruunusta kaikkiiin, jotka sitä koskettavat. Tsaarin luottohenkilöksi pääsemiseen oli muutamia varmoja keinoja. Ensimmäinen niistä oli palvelus hovissa, armeijassa tai virkamiehistössä ja etenkin sotilaallisen voiton hankkiminen. Toinen oli turvallisuuden takaaminen, sillä niin Venäjällä kuin kaikkialla muuallakin hallitsija tarvitsee jonkun korvaamattoman henkilön, joka hoitaa likaiset työt. Kolmas oli luonteeltaan hengellinen: keisarin sielun tuominen lähemmäs Jumalaa. Neljäs keino, keinoista vanhin, oli ryhtyminen rakastajan tai seksikumppanin rooliin, mikä oli ajankohtaista etenkin silloin kun vallassa oli keisarinna. Vastapalvelukseksi tsaarit syytivät näille palvelijoilleen rahaa, maaorjia ja kunnianosoituksia. Ne tsaarit, jotka käänsivät selkensä hovin vallanjakojärjestelyille tai tekivät ulkopoliittisia äkkikäännöksiä vastoin mahtimiestensä tahtoa, olivat vaarassa joutua murhatuiksi, koska salamurha oli eliitille lähes ainoa tapa esittää vastalauseensa autokraattisessa järjestelmässä, jossa ei ollut virallista oppositiota. (Rahvaan protestointikeinot olivat talonpoikaiskapina ja kaupunkimellakat, mutta hallitsijan kannalta lähellä olevat hovimiehet olivat paljon kuolettavampi

vaara kuin kaukaiset talonpojat, ja vain yksi tsaari, Nikolai II, syöstiin valasta kansannousun vuoksi.)

Älykkäimmät tsaarit ymmärsivät, että heillä ei ollut erikseen julkista ja yksityistä elämää vaan heidän yksityiselämänsä oli väistämättä politiikan-teen jatke. »Sinun kohtalosi on elää kuin teatterissa, jonka yleisönä on koko maailma», kirjoitti roomalainen historioitsija Dion Kassios Augustuksesta, mutta todellinen päätöksenteko tapahtui silti aina pimennossa, epämääräisten sääntöjen ja hallitsijan yksityisten oikkujen mukaan (aivan kuten Kremlissä nykyisinkin). On mahdotonta ymmärtää Pietari Suurta, ellei tutki hänen alastomia kääpiöitään ja tekopenistä heiluttavia valepaa-vejaan siinä missä hänen hallintouudistuksiaan ja ulkopoliittikkaansa. Järjestelmä toimi merkillisyyksistään huolimatta, ja lahjakkaimmat nousivat aina huipulle. Voi olla yllättävää, että kaksi tsaarinajan kyvykkäintä ministeriä, Šuvalov ja Potjomkin, aloittivat uransa keisarinna rakastajina, tai että keisari Paavalin turkkilainen parturi Kutaisov kohosi yhtä vaikutusvaltaiseen asemaan kuin syntyperäiset ruhtinaat. Niinpä Romanovien tutkijan ei ole perehdyttävä ainoastaan virallisiin asetuksiin ja teräksen-tuotantoa koskeviin tilastotietoihin vaan myös Katariina Suuren lem-menjärjestelyihin ja Rasputinin uskonnollisävytteiseen irstailuun. Mitä vaikutusvaltaisempia ministereistä tuli, sitä useammin yksinvaltiaat ohit-tivat heidät ja käyttivät valtaansa henkilökohtaisten käskyläistensä väli-tyksellä. Lahjakkaiden keisarien tapauksessa tämä teki heidän teoistaan salamyhkäisiä, hätkähdyttäviä ja pelonsekaista kunnioitusta herättäviä, mutta jos keisari oli taitamaton, hän sotki valtionhallintoa toivottomasti.

Autokratian menestys riippuu etupäässä valtiaan ominaisuuksista. »Aateliston salaisuus», kirjoitti Karl Marx, »on eläintiede» – toisin sanoen suvunjaloitus. Romanovit valitsivat venäläiset morsiamensa 1600-luvulla morsionäyttelyjen eli kauneuskilpailujen avulla, mutta 1800-luvun alkupuolella he hakivat vaimonsa jo »Euroopan siitostilalta» eli saksalaisista ruhtinaskunnista ja liittyivät siten osaksi laajempaa Eu-roopan kuninkaallisten sukua. Valtiojohtajia ei kuitenkaan voida jalostaa tieteellisesti. Moniko suku kykenee tuottamaan yhden erinomaisen joh-tajan, puhumattakaan siitä, että täytyisi tuottaa kahdenkymmenen su-kupolven ajan yksinvaltiuteen kykeneviä monarkkeja, kun valintakritee-reinä ovat lähinnä biologinen arpa ja palatsijuonittelujen koukerot? Hy-vin harva niistäkään, jotka valitsevat poliittisen uran, kykenee täyttämään ylimmälle johtajalle asetetut vaatimukset ja kestämaan tehtävän paineet, saati sitten monarkki joka päätyy tehtäväänsä lähes sattumanvaraisesti. Silti jokaisen tsaarin piti olla samanaikaisesti diktaattori, generalissimus,

ylipappi ja »isänen», ja tässä onnistuakseen hänellä oli oltava kaikki sosiologi Max Weberin luettelemat ominaisuudet: »henkilökohtainen armolahja», »laillisuuden hyve» ja »ikuisen eilisen auktoriteetti», toisin sanoen karismaa, legitimiyyttä ja perinteitä. Kaiken tämän lisäksi heidän oli oltava tehokkaita ja viisaita. Pelonsekaisen kunnioituksen herättäminen oli välttämätöntä, sillä pilkka on politiikassa lähes yhtä vaarallista kuin tappiot.

Romanovien suvussa oli kaksi poliittista neroa – »Suuret» hallitsijat eli Pietari ja Katariina – sekä useita lahjakkaita ja valovoimaisia johtajia. Vuonna 1801 raa’asti murhatun tsaari Paavalin jälkeen kaikki hallitsijat olivat ahkeria ja velvollisuudentuntoisia, ja valtaosa heistä oli karismaattisia, älykkäitä ja päteviä, mutta tehtävä oli tavalliselle kuolevaiselle niin muser-tavan vaikea, että kukaan heistä ei hakeutunut valtaistuimelle itse. Valtius ei tuntunut enää miellyttävältä, vaan se oli pelkkä taakka. »Miten yksi ainoa mies voisi hallita [Venäjää] ja oikaista sen vääryydet?» kysyi tuleva Aleksanteri I. »Sellainen olisi mahdotonta nerollekin, saatikka tällaiselle kyvyiltään tavalliselle miehelle ...» Hän haaveili elämästä maatilalla Reinin varressa. Kaikki hänen seuraajansa pelkäsivät kruunua kuollakseen ja yrittivät parhaansa mukaan välttää sen, ja kun he lopulta päätyivät valtaistuimelle, he olivat jatkuvassa kuolemanvaarassa.

Pietari Suuri ymmärsi, että yksinvalta edellyttää väsymätöntä valvontaa ja uhkailua. Suunnattoman maan hallitseminen henkilökohtaisella hirmuvallalla ilman selviä sääntöjä ja rajoja oli niin vaarallista puuhaa, että Venäjän hallitsijoita on yleensä turha syyttää siitä, että he olivat vainoharhaisia. Äärimmäinen valppaus oli heille luonnollinen ja välttämätön olo-tila, ja vallan pönkittämiseksi tarvittiin yllättäviä väkivallantekoja. He kärsivät ongelmasta, josta keisari Domitianus valitti nokkelasti (vähän ennen kuin hänet murhattiin): »Valtioiden osa on enimmäkseen onneton, sillä jos he syyttävät jotakuta salaliitosta, heitä ei uskota ennen kuin heidät on murhattu.» Pelkkä pelko ei kuitenkaan riittänyt – Stalin valitteli miljoonia ihmisiä surmattuaankin, että kukaan ei totellut häntä. Yksinvaltiut ei ole niin helppoa kuin luulisi», sanoi äärimmäisen älykäs Katariina Suuri; »rajaton valta» oli harhakuva.

Venäjän suunta muuttui usein yksilöiden päätöksillä, joskaan ei yleensä siten kuin he olivat tarkoittaneet. Preussilaista sotamarsalkkaa Helmuth von Moltkea mukailleen »suunnitelmat eivät yleensä selviä ensikosketuksesta viholliseen». Poliitikanteon todellinen tanner muodostuu sattumista, henkilöiden välisestä kitkasta, persoonallisuuksista ja onnesta, ja tannerta rajaavat sellaiset käytännön seikat kuin tykit ja ruoantuotanto.

Kuten Romanovien merkittävin ministeri Potjomkin sanoi, hallitsijan ei pidä vain reagoida odottamattomiin sattumuksiin, vaan hänen täytyy »panna vielä paremmaksi». Tai kuten Bismarck asian ilmaisi, »valtiomiehen tehtävänä on kuulla Jumalan askeleet Hänen marssiessaan halki historian, ja tarttua hännnyksiin, kun Hän kulkee ohitse». Romanovit uhmasivat historian kulkua moneen otteeseen jääräpäisesti ja toivottomasti.

Venäläisen autokratian kannattajat katsoivat, että vain Jumalan siunaama kaikkivoipa ihminen kykeni säteilemään sellaista majesteettisuutta, joka herätti pelkoa ja kunnioitusta kaikkialla monikansallisissa imperiumissa ja riitti tasapainottamaan suunnattoman valtion monituiset intressit. Hallitsijan oli myös oltava ortodoksikristillisen lähetystehtävän henkilöitymä ja kyettävä perustelemaan Venäjän kansan erityisasema maailmanhistoriassa. Koska kukaan mies tai nainen ei voinut täyttää tällaisia velvollisuuksia yksin, delegointi oli tärkeä taito. Romanoveista tyrannimaisiin, Pietari Suuri, oli haka löytämään lahjakkaita luottomiehiä kaikkialta Euroopasta kansallisuuteen ja yhteiskuntaluokkaan katsomatta, eikä ole sattumaa, että nimenomaan Katariina Suuri nosti valtaan paitsi Potjomkinin myös Romanovien ajan taitavimman sotilaskomentajan Suvorovin. Stalin, joka hänkin oli taitava valitsemaan alaisia, piti tätä Katariinan suurimpana lahjana. Tsaari etsi johtamistaitoisia ministereitä, mutta koska itsevaltiaan odotettiin hallitsevan aina omin neuvoin, kukaan Romanov ei voinut nimittää palvelijakseen Richelieun tai Bismarckin kaltaista mestarismiestä. Keisareiden oli pysyteltävä politiikan yläpuolella mutta oltava silti taitavia poliitikkoja. Kyvyiltään keskivertokin hallitsija pystyi paljon, jos jakoi valtaa viisaasti ja otti vastaan neuvoja, mutta kun päästiin modernille ajalle, itsevaltioiden oli lähestyttävä mutkikkaita kysymyksiä jo yhtä varovasti kuin nykyisissä demokratioissa toimivien poliitikkojen.

Tsaarien ja heidän kansansa välinen sopimus oli solmittu alkukantaisella talonpoikien ja aateliston Venäjällä, mutta joiltakin osin se muistuttaa 2000-luvun Kremlin yhteiskuntasopimusta nykyvenäläisten kanssa: kunniaa ulkomailla ja turvallisuutta kotimaassa vastineeksi siitä, että yksi mies ja hänen hovinsa saavat päättää kaikesta ja rikastua lähes rajattomasti. Sopimuksessa oli neljä peruspilaria – uskonto, imperiumi, kotimaa ja armeija. Viimeinen tsaari piti vielä 1900-luvullakin valtakuntaansa henkilökohtaisena omaisuutenaan, jonka omistusoikeus oli Jumalan siunaama. Aina ei ollut ollut näin, sillä 1600-luvulla ortodoksisen kirkon johtajat eli patriarkat olivat haastaneet tsaarin ylivallan. Sen jälkeen kun Pietari Suuri lakkautti patriarkan tehtävän, Romanovit saattoi-

vat esiintyä lähestulkoon pappiskuninkaina. Itsevaltius pyhitettiin aina kruunajaisseremonioissa, joissa tsaarit esitettiin Jumalan ja ihmisten ylimaallisina yhdyssiteinä. Vain Venäjällä saattoi ikävyyttävistä pikkuviskaaleista koostuva valtionhallinto kohota miltei pyhäksi. Tämäkin asia oli kuitenkin pitkän kehityksen tulos: vaikka Bysantin keisarien ja Tšingiskaenin vaikutuksesta on puhuttu paljon, 1500-luvulla tsaarien asemassa ei ollut mitään poikkeuksellista vaan heidän karismansa nojasi samaan keskiaikaiseen käsitykseen kuninkaista Jumalan valittuina kuin kaikkialla muuallakin Euroopassa. Muusta Euroopasta poiketen Venäjällä ei kuitenkaan kehittynyt itsenäistä kansanedustuslaitosta tai kansalaisyhteiskuntaa, joten hallitsijoiden keskiaikainen asema säilyi paljon pitempään – aina 1900-luvulle saakka, jolloin se näytti omituisen vanhentuneelta jopa verrattuna Saksan keisarien hoviin. Tämä uskonnollisen mystiikan sävyttämä hallitsijantehtävä, jota käytettiin Romanovien vallan perusteluna vuoteen 1917 saakka, on omiaan selittämään viimeisen tsaarin Nikolain ja hänen vaimonsa Aleksandran järkähtämättömät mielipiteet.

Itsevaltius sai uskottavuutta alati laajentuvasta, monikansallisesta ja monijumalaisesta imperiumista, mutta myöhemmät keisarit pitivät itseään ennen kaikkea Venäjän kansan ja slaavilaisen maailman johtajina. Mitä tiukemmin he tarroutuivat venäläiseen nationalismiin, sitä selvemmin he syrjivät (ja usein myös vainosivat) valtakuntansa muita suuria kansoja, kuten puolalaisia, georgialaisia, suomalaisia ja etenkin juutalaisia. Kuten juutalainen maitomies Tevje vitsailee musikaalissa Viulunsoittaja katolla: »Jumala siunatkoon tsaaria ja pitäköön hänet... kaukana meistä.» Imperiumin ja kansallisvaltion välinen ristiriita oli syypää moniin vaikeuksiin. Romanovien hovi oli sekoitus sukutilan konttoria, ortodoksista ristiretkiveljeskuntaa ja armeijan päämajaa, ja nämä ainekset auttavat selittämään omilla hyvin erilaisilla tavoillaan, miksi Romanovien seuraajahallinnot Neuvostoliitossa ja nykyisessä Venäjän federaatiossa ovat olleet niin kiihkomielisiä ja aggressiivisia.

Tsaarin aikataulu täyttyi jo esiteollisella ajalla uskonnollisista toimituksista ja sotilaallisista katselmuksista, minkä lisäksi hänen oli hoidettava kuppikuntien välisiä kiistoja ja perheriitoja, joten hänellä ei ollut juurikaan aikaa pohtia syvällisesti ratkaisuja monimutkaisiin ongelmiin. Tehtävä olisi ollut raskas jopa huippulahjakkaalle viisivuotiskaudeksi valitulle poliitikolle, mutta hallitsijan virka oli elinikäinen ja monet tsaareista olivat vallassa yli neljännesvuosisadan. Useimmat vaaleilla valitut johtajat nykyisissä demokratioissamme ajautuvat hulluuden partaalle viimeistään kymmenen vallassaolovuoden jälkeen, joten ei ole ihme, että vuosikym-

meniä hallinneet tsaarit uupuivat ja erkanivat todellisuudesta. Tsaarin kykyä tehdä oikeita päätöksiä rajoitti myös se, millaista tietoa hän sai lähipiiriltään; kaikki monarkit väittivät olevansa valheiden saartamia, mutta mitä pitempään he hallitsivat, sitä herkemmin he uskoivat sen mitä halusivat kuulla. »Katso, ettet 'keisaroidu', ettet värjäydy», varoitti Marcus Aurelius, mutta tämä oli helpommin sanottu kuin tehty. Vaatimukset kasvoivat vuosisadasta toiseen. Oli vaikeampi johtaa valtiota, jossa oli junia, puhelimia ja panssarilaivoja, kuin maata, jossa oli vain hevosia, tykkejä ja väkipyssyjä. Vaikka tämä kirja on tutkimus henkilökohtaisesta vallasta, liiallinen keskittyminen yksilöihin peittää alleen historiallisten voimien liikkeen, aatteiden mahdin sekä teräksen, dynamiitin ja höyryn vaikutuksen. Tekniikan kehitys asetti keskiaikaiselle itsevaltiudelle uusia haasteita.

Kun lukee selostuksia 1600-luvun lopun heikkojen tsaarien ja 1700-luvun hedonististen keisarinnojen ajalehtimisestä, oikullisuudesta ja turmeltuneisuudesta, historiankirjoittaja (samoin kuin tämän kirjan lukija) joutuu kysymään, miksi Venäjä menestyi niin hyvin, vaikka sen hallitsijoina näytti olevan taitamattomia ja irvokkaita hahmoja. Autokratia pysyi kuitenkin toimintakykyisenä silloinkin, kun valtaistuimella oli lapsi tai idiootti. »Jumala taivaassa, tsaari kaukana», sanoivat talonpojat, eivätkä he juuri tienneet saati välittäneet siitä, mitä Pietarissa tapahtui, kunhan valtakunta pysyi koossa. Ja koossa se myös pysyi, koska Romanovien hallitsijasuku oli aina pelkkä vuorenhuippu ja julkisivu, jonka takana vaikutti kokonainen suvuista ja suhteista muodostuva poliittinen järjestelmä. Sen osapuolet hallitsivat valtakuntaa tsaarin apulaisina ja kumppaneina, toisinaan keskenään kiistellen mutta useimmiten yhteistyötä tehden. Järjestelmä oli joustava. Aina kun tsaari avioitui, morsiamen suku sulautui osaksi vallan ydintä, ja tsaarit ylsivät lahjakkaita suosikkeja, voittoisia kenraaleita sekä asiantuntevia ulkomaalaisia, etenkin nuoria tataariruhtinaita, Skotlannin jakobiitteja ja baltiansaksalaisia. Heidän ansiostaan vallan kamareissa muodostettiin jatkuvasti uusia henkilösidosia, ja tsaarinvallan suhdeverkoston laajeneminen myötävaikutti siihen, että Venäjä menestyi esimodernina aikana.

Valtakunnan ytimessä oli Romanovien ja aateliston keskenään solmima liitto, johon aatelisto osallistui siksi, että se tarvitsi tsaarinvallan tukea maaomistustensa hallitsemiseen. Tämän kumppanuuden peruskivi oli maaorjuus. Autokratia oli käytännössä sopimus, jonka nojalla Romanovit saivat käytellä ehdotonta valtaa ja rakentaa loistokasta imperiumia ja aatelisto sai hallita omistuksiaan vapaasti. Koska kruunu oli maanomistajista suurin, monarkiasta ei tullut ikinä sellaista aateliston leikkikalua kuin Eng-

lannissa ja Ranskassa. Keskinäisten avioliittojen yhdistämät aatelisklaanit palvelivat valtionhallinnossa, hovissa ja ennen kaikkea armeijassa, joka oli lajissaan tyylipuhdas hallitsijasuvun ja aristokratian yhteishanke. Armeija ei yleensä noussut tsaarinvaltaa vastaan vaan laajensi tehokkaasti valtakuntaa, piti valtiorakenteita koossa ja indoktrinoi niin maalaisaatelin kuin talonpojatkin palvelemaan tsaaria, Jumalaa ja kansakuntaa. Koska Romanovit nousivat valtaan sekasorron aikana tunnetun epätoivoisen sisällissodan myötä (1603–1613), hallinto oli alusta lähtien luonteeltaan sotilaallinen. Jatkuvat sodat puolalaisia, ruotsalaisia, osmaneja, brittejä, ranskalaisia ja saksalaisia vastaan merkitsivät sitä, että itsevaltiaan palatsista tuli päämaja, joka hoiti aateliston liikekannallepanoja ja värväsi jatkuvasti palvelukseensa länsimaisia asiantuntijoita. Kruunu ja aatelisto käyttivät lypsylehmänään maaorjia, jotka eivät ainoastaan maksaneet veroja ja toimittaneet viljaa vaan myös palvelivat sotaväessä paljon halvemmalla kuin muiden Euroopan maiden sotilaat. Romanovien menestys maan yhdistäjinä ja pelko sekasorron paluusta johtivat siihen, että vaikka yksittäisiä tsaareja likvidoitiin, monarkian asema oli yleensä turvattu ja sillä oli takanaan aateliston tuki – poikkeuksina vuodet 1730, 1825 ja 1916–1917. Suurimman osan ajasta Romanovit ja heidän aateliset palvelijansa kykenivät toimimaan yhteistyössä ja edistämään pyhää, hohdokasta ja tuottoisaa hankettaan eli imperiumin rakennusta ja ulkomaisilta hyökkääjiltä puolustautumista. Niinpä tämä kirja ei ole ainoastaan Romanovien vaan myös Golitsynien, Tolstoiden, Orlovien ja monen muun suvun tarina.

Tämän allianssin solmukohtana toimi hovi, tuo palkintoja jakeleva, loistokas ja majesteettinen sisäpiiri, jossa sellaiset köykäisiksi luullut keisarinnatkin kuin Anna ja Elisabet hoitivat taitavasti suhteita korskeisiin suuraateliisiinsa. Kumppanuus kukoisti 1850-luvulla käytyyn Krimin sotaan saakka, minkä jälkeen vanhan hallintomallin tilalle olisi pitänyt rakentaa elinkelpoinen moderni valtio. Kansainväliset konfliktit pakottivat Romanovien imperiumin tauottomaan geopoliittiseen kilpailuun Britannian, Saksan, Japanin ja Yhdysvaltain kanssa, vaikka niillä oli paljon enemmän varallisuutta ja teknistä osaamista. Venäjän voimavarat olisi voitu hyödyntää täysimääräisesti vain uudistamalla viljelijäväestön maanomistusolot, käynnistämällä hurjavauhtinen teollisuusohjelma länsimaisella luotolla, antamalla laajempien piirien osallistua politiikkaan ja lopettamalla korruptoinut ja kansaa sortava autokratia, mutta kaksi viimeistä Romanovia, Aleksanteri III ja Nikolai II, olivat ideologisista syistä kyvyttömiä tällaiseen. Heillä oli dilemma: miten säilyttää suunnattoman valtakunnan alueet ja esittää vahvaa imperiumin johtajaa, vaikka yhteis-

kunta oli takapajuinen. Epäonnistuminen ulkomailla merkitsi legitimitetin menettämistä kotimaassa, ja mitä enemmän epäonnistumisia tuli kotimaassa, sitä vähemmän hallitsijoilla oli mahdollisuutta esittää imperiumia ulkomailla. Jos he ryhtyivät bluffiin ja bluffi paljastettiin, heidän täytyi joko perääntyä nöyryyttävästi tai ryhtyä sotaan, jolloin vaarana oli katastrofaalinen vallankumous.

Tuskinpa Pietari tai Katariinakaan olisi kyennyt selviämään siitä vallankumouksen ja maailmansodan synnyttämästä ahdingosta, johon Nikolai II joutui 1900-luvun alkupuolella, mutta oli silti onnetonta, että kaikkein pahimmat kriisit kohdannut Romanov oli myös kaikkein kyvyttömin, kapeakatseisin ja jopa huono-onnisiin. Nikolai oli kehno ihmistuntija, eikä hän osannut delegoida valtaansa. Hänestä itsestään ei ollut yksinvaltiaaksi, mutta hän piti valtansa avulla huolen siitä, että kukaan muukaan ei voinut hallita.

Uudistumisesta teki entistä vaikeampaa se, että vanhat keinot olivat tuottaneet menestystä 1850-luvulle saakka. Aivan kuten Neuvostoliiton radikaalia ja murhanhimoista toimintakulttuuria voidaan ymmärtää vain perehtymällä marxistis-leninistis-stalinistiseen ideologiaan, viimeisten Romanovien omituiset, typerät ja usein itsetuhoiset toimet selittyvät sillä, että he uskoivat itsevaltiuden pyhyyteen. Tällainen ajattelutapa vääristi monarkiaa ja muodosti lopulta esteen modernin valtion kehittymiselle: hallinto ei voinut houkutellessa kyvykkäitä ihmisiä mukaan politiikkaan eikä jakaa valtaa laajemmalle suututtamatta samalla vallan vanhentuneita tukipylväitä eli aatelistoa ja kirkkoa, joita Trotski kutsui »ikonien ja torakoiden» maailmaksi.

Toisaalta 1920- ja 1930-lukujen suuret diktaattorit ja 2000-luvun alun uudet autokratiat osoittavat, että moderni maailma ja autoritaarisuus eivät ole suinkaan toisensa poissulkevia ilmiöitä, eivät edes nykyisellä Internetin ja ympärivuorokautisten uutislähetysten aikakaudella. Venäjän autokratia osoittautui kestävämmäksi ainoastaan tsaarinvallan ja venäläisen yhteiskunnan erityispiirteiden takia. Ongelmat eivät kuitenkaan olleet niin yksinkertaisia kuin miltä ne näyttävät nyt, kun niitä tarkastelee jälkiviisaasti ja länsimaisen ylemmyydetunnon vallassa, ja uudistajansaari Aleksanteri II sai tuta: »Kuninkaan osa on tehdä hyvää ja kuulla pahaa», kuten Marcus Aurelius asian ilmaisee. Länsimaiset historiankirjoittajat ovat moittineet kahta viimeistä tsaaria siitä, että he eivät ottaneet Venäjällä käyttöön suoraa demokratiaa. Moite voi perustua harhakuvitelmiin, sillä näin raju toimenpide olisi kenties tappanut potilaan jo paljon aiemmin.

Romanovin perheen kohtalo oli sietämättömän julma ja se esitetään usein väistämättömänä, mutta kannattaa muistaa monarkian olleen perusteiltaan niin vahva, että Nikolai II:n hallituskausi kesti 22 vuotta, niistä ensimmäiset kymmenen olivat melko menestyksekkäitä ja hallinto selvisi tappiollisesta sodasta, vallankumousliikehännästä ja kolmesta maailmansotavuodesta. Vallankumous tuhosi monarkian helmikuussa 1917, mutta hallitsijaperheen jäsenten kohtalo sinetöity vasta lokakuussa, seitsemän kuukautta kruunusta luopumisen jälkeen, kun Romanovit joutuivat bolševikkien käsiin. Lenin harkitsi vielä senkin jälkeen useita vaihtoehtoja ennen kuin päätyi valtuuttamaan kammottavan rikoksen, tsaari-parin ja heidän viattomien lastensa teurastuksen. Historiassa mikään ei ole väistämätöntä.

Joukkomurha merkitsi dynastian ja tässä kirjassa kuvatun tapahtumakulun loppua, mutta tarina ei päättynyt siihen, sillä menneisyys väreilee Venäjällä yhä vahvasti. Jopa Romanovien luut ovat joutuneet poliittiseksi ja uskonnolliseksi kiistakapulaksi, ja tsaarien laajentumispyrkimykset Ukrainassa, Baltian maissa, Kaukasuksella, Krimillä, Syyriassa ja Jerusalemissa vaikuttavat yhä suuresti Venäjään ja koko maailmaan sellaisena kuin me sen tunnemme. Verinen, kultanhohtoinen ja timantinvälkkinen tarina Romanovien noususta ja tuhosta kaikkine sankaritekoineen ja eroottisine seikkailuineen on edelleen sekä kiehtova että ajankohtainen, sekä inhimillinen että maailmanpoliittisesti relevantti. Se on kertomus isistä ja pojista, hirviöistä, pyhimyksistä ja megalomaanikoista.¹

»Romanovit on
ylivertaista eppistä historiaa.»

– ANTONY BEEVOR

Romanovien tsaarit ja tsaarittaret
hallitsivat yli kolmen vuosisadan ajan
valtakuntaa, joka suurimmillaan oli
liki kuudesosa koko maapallon
pinta-alasta. Miten tämä verisesti keskenään riitelevä suku
onnistui saamaan Venäjän otteeseensa ja rakentamaan maailman
loistavimman dynastian – ja miten he lopulta tuhosivat sen?

Arvostettu brittihistorioitsija Simon Sebag Montefiore on kirjoittanut
sukukronikan Venäjän laajan imperiumin
rakentajista, sen viisaista uudistajista,
piinkovista valloittajista ja julmista, vallanhimon
sokaisemista mestarijuonittelijoista.

Minkälaisen kohtalon kokivat tämän
uskomattoman dynastian 20 hallitsijaa? Mikä tuhosi viimeisen
Romanov-hallitsijan tsaari Nikolai II:n ja
koko hänen perheensä? Entä eläkö
tämän mahtisuvun henkinen perintö
uutta kukoistuskauttaan
nyky-Venäjän johdossa?

